

Kleinschalige voorzieningen voor hoogopgeleiden

Rosenbrand, ME; van der Voordt, DJM

Publication date

2006

Document Version

Accepted author manuscript

Published in

Rooilijn: tijdschrift voor wetenschap en beleid in de ruimtelijke ordening

Citation (APA)

Rosenbrand, ME., & van der Voordt, DJM. (2006). Kleinschalige voorzieningen voor hoogopgeleiden. *Rooilijn: tijdschrift voor wetenschap en beleid in de ruimtelijke ordening*, 39(7), 396-401.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable). Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights. We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Kleinschalige voorzieningen voor hoger opgeleiden.

Marlies Rosenbrand

Theo van der Voordt

Om hun stad economisch te versterken en meer stabiliteit te creëren, willen veel Nederlandse gemeenten hoogopgeleiden aan zich binden. Naast gericht woningmarktbeleid wordt een ruim en kwalitatief hoogwaardig aanbod aan winkelen en vermaakvoorzieningen ingezet als middel voor het aantrekken en vasthouden van hoogopgeleiden. In dit artikel wordt aan de hand van resultaten uit onderzoek bekeken of investeren in hoogwaardige voorzieningen een verstandige strategie is. Dit blijkt zo te zijn, maar het effect moet niet worden overschat. Ter illustratie spiegelen we de onderzoeksbevindingen aan het beleid van de gemeente Rotterdam.

De vier grootste steden in Nederland en diverse andere gemeenten richten zich in hun beleid allemaal op het aantrekken en vasthouden van hoogopgeleiden. Het percentage hoogopgeleiden, hier gedefinieerd als mensen met een HBO/WO diploma, is bij alle vier de grote steden hoger dan het landelijk gemiddelde (zie tabel). Een belangrijke factor is de aanwezigheid van universiteiten en HBO-instellingen. Dit is echter geen garantie voor de lange termijn. Veel hoogopgeleiden vertrekken kort na hun afstuderen uit de stad. Gemeenten zien dit met lede ogen aan, want met hun hogere inkomen en lagere werkloosheid leveren hoogopgeleiden een belangrijke bijdrage aan het beoogde economisch draagvlak. Bovendien wordt het middenkader en hoger geassocieerd met solidariteit en stabiliteit. Zij zorgen voor het in stand houden van de sociale structuur in de stad (Van der Land, 2003). Hoogopgeleiden zijn bijvoorbeeld vaker actief als vrijwilliger, al neemt dat verschil af. Een derde overweging is dat een groot aandeel hoogopgeleiden voor kennisintensieve bedrijven reden kan zijn om zich in steden te vestigen. In de *The Rise of the Creative Class* (2001) betoogt Richard Florida dat het aandeel creatieve mensen – gedefinieerd als mensen die nieuwe dingen creëren, zoals managers, ontwerpers en wetenschappers – aan belang voor de economie heeft gewonnen. Vooral nu bedrijven door verbeterde transportmogelijkheden minder gebonden zijn aan één bedrijfslocatie. Een groot aandeel creatieve mensen geeft een impuls aan de economische groei. Door de brede definitie van creatieve klasse behoren veel hoogopgeleiden hiertoe. Van oudsher wordt in woningmarkttheorieën gesteld dat de omvang en kwaliteit van de bedrijvigheid bepalend is voor de woonplaatskeuze van mensen. Volgens Florida worden creatieve mensen echter ook aangetrokken door plekken met een diverse bevolkingssamenstelling, mensen die tolerant zijn en open staan voor nieuwe ideeën, en hoogwaardige voorzieningen. Florida pleit daarom voor een divers en authentiek uitgaanscentrum met live muziek, cultuur en kunst en voldoende buitensportmogelijkheden. Dit is belangrijk omdat deze voorzieningen de hele dag door

gebruikt kunnen worden. Dat past goed bij de drukke levensstijl van creatieve mensen, voor wie werk en privé vaak niet zo strikt gescheiden zijn. Veel voorzieningen uit de zogenaamde beleveniseconomie, zoals themarestaurants, grote multimedia sportstadions of leisure districten, kunnen daarentegen alleen op een bepaald tijdstip worden bezocht. Het onderzoek van Florida gaat over het toenemende belang van de creatieve klasse in de Verenigde Staten, maar ook in Nederland is een samenhang gevonden tussen economische groei en het aandeel creatieve mensen in steden (Marlet & Van Woerkens, 2004). Het is niet op voorhand duidelijk of de betere economische situatie veroorzaakt wordt door het grotere aandeel hoogopgeleiden, of dat omgekeerd, hoogopgeleiden aangetrokken worden door een economisch gezond milieu. Op het schaalniveau van de Randstad blijkt de aanwezigheid van werk een belangrijk motief voor hoogopgeleiden om in deze regio te wonen. Echter, omdat de afstanden tussen de steden gemakkelijk te bereizen zijn, kan men ook in een andere, aantrekkelijkere stad wonen dan waar men werkt (Marlet & Van Woerkens, 2004). Omdat bij hoogopgeleiden beide partners werken, is de koppeling tussen wonen en werken toch al niet zo sterk. Potentieel kunnen voorzieningen dus een rol spelen bij het aantrekken van hoogopgeleiden. Dit is de reden dat we de relatie tussen voorzieningen en de huisvestingslocatie van hoogopgeleiden nader zullen bekijken.

Aantrekkingskracht voorzieningen

In Nederland is een duidelijk verband gevonden tussen de kwaliteit en kwantiteit van de voorzieningen en de huisvestingslocatie van creatieve mensen. Steden met meer voorzieningen – in het bijzonder een hoog aantal cafés en live optredens per 1000 inwoners – hebben een groter aandeel creatieve mensen binnen hun grenzen wonen (Marlet & Van Woerkens, 2005). De causaliteit van dit verband staat hiermee niet vast. Wellicht is het aantal cafés en restaurants eerder een gevolg van een groot aantal hoogopgeleiden dan de oorzaak hiervan. Door hun andere behoeften en leefstijl, zoals het vaker bezoeken van een museum of theater, en hun grotere financiële mogelijkheden, is dit eveneens aannemelijk. Uitkomsten van onderzoek naar het huisvestingsproces van mensen kan meer licht werpen op de relatie tussen aanwezigheid van voorzieningen en de huisvestingskeuze. Er moet aan drie voorwaarden worden voldaan willen vermaak- en winkelvoorzieningen daadwerkelijk de huisvestingslocatie van hoogopgeleiden beïnvloeden (gebaseerd op Drooglever Fortuijn, 2000). (a) Hoogopgeleiden moeten de hogere prijzen voor een aantrekkelijker woonomgeving kunnen betalen. (b) De hoeveelheid en kwaliteit van vermaak- en winkelvoorzieningen moet verschillen tussen steden onderling en tussen stad en platteland. Als deze voorzieningen homogeen over steden en buurten zijn verdeeld, dan zijn voorzieningen geen reden om te kiezen voor een bepaalde locatie. (c) Hoogopgeleiden moeten belang hechten aan vermaak- en winkelvoorzieningen in of bij hun woonlocatie. Bijvoorbeeld omdat ze deze frequent gebruiken of de hogere status van het woongebied waarderen.

Aan de eerste voorwaarde blijkt te worden voldaan. Hoogopgeleiden hebben na hun studie gemiddeld genomen een hoger inkomen. Zij kunnen vaker een woning in een hoog gewaardeerde leefomgeving betalen. Aan de tweede voorwaarde wordt eveneens voldaan. Voorzieningen zijn immers niet gelijkmatig over Nederland verdeeld. In steden kunnen mensen uit veel meer voorzieningen kiezen dan op het platteland. Ook tussen steden zijn er belangrijke verschillen in bijvoorbeeld het aantal restaurants en de culinaire kwaliteit (aantal vermeldingen in restaurantgidsen, zoals de Michelinids). Van de Nederlandse steden heeft Amsterdam het grootste aantal restaurants per 1000 inwoners. De stad met de grootste culinaire kwaliteit is Maastricht (Marlet & Van Woerkens 2005). Cultuurvoorzieningen en andere grootschalige voorzieningen met een meer regionale oriëntatie, zoals woningboulevards, megabioscopen, factory outlet centres (fabriekswinkels waar tegen korting oude collecties verkocht worden), zijn eveneens geconcentreerd op bepaalde stedelijke locaties. Over de derde voorwaarde - hoogopgeleiden moeten belang hechten aan vermaak- en winkelvoorzieningen in of bij hun woonlocatie - kan geografische en sociologisch onderzoek naar gebruik van de openbare ruimte en voorzieningen meer uitsluitsel geven (zie bijvoorbeeld Vijgen & Van Engelsdorp Gastelaars, 1992). Hoogopgeleide vrouwen blijken vaker actief op de arbeidsmarkt dan vrouwen met een lagere opleiding. Doordat zij vaak arbeid en zorg combineren, hebben hoogopgeleide vrouwen baat bij een stedelijke omgeving met veel voorzieningen vanwege de tijdsbesparing die dat oplevert. Andere groepen met voorkeur voor dit type omgeving zijn studenten en mensen met een sociaal culturele opleiding en/of interesses (Vijgen & Van Engelsdorp Gastelaars, 1992). De hogere status van wijken met mooie historische woningen en een hoog voorzieningenniveau speelt mee in hun woonvoorkeur en woningkeuze.

Maar het belang niet overdrijven

Steden maken dus een goede kans om hoogopgeleiden aan te trekken. Hierbij zijn wel enkele kanttekeningen te plaatsen. Ten eerste zijn er nadelen verbonden aan het wonen in een stedelijke omgeving. De huizenprijzen zijn hoger, er is meer criminaliteit, minder groen, minder frisse lucht en meer verkeerscongestie. Ten tweede moet het belang van een hoog voorzieningenniveau bij de woonplaatskeuze niet worden overschat. De woonomgeving blijkt in onderzoek naar woonvoorkeuren en woonbehoeften niet de belangrijkste reden om te willen verhuizen. Als een verhuizing niet veroorzaakt wordt door een verandering in huishoudsamenstelling of verandering van werk, dan geven kenmerken van het huis vaak de doorslag (Pacione, 2005). Ook speelt mee, dat veel mensen in Nederland ruraal willen wonen. Het gemis aan voorzieningen op het platteland wordt daarbij niet als groot probleem gezien (Heins & Van Dam, 2001). Grootschalige winkel- en vermaakvoorzieningen hebben mogelijk nog minder invloed op de keuze van de huisvestingslocatie dan buurtgeoriënteerde voorzieningen. De meeste mensen bezoeken grootschalige voorzieningen maar een paar keer per jaar. Slechts vijftien

procent van de inwoners van Zuid-Holland bezoekt één of meer keer per maand een woningboulevard. Bij het merendeel blijft het bezoek beperkt tot één of twee keer per jaar (Goudappel Coffeng & Intomart, 2005). Bovendien zijn hoogopgeleiden door hun gemiddeld hogere inkomen over het algemeen mobieler. Het beperkte gebruik van grootschalige voorzieningen in combinatie met een grotere mobiliteit maakt het voor deze groep niet nodig om in de buurt hiervan te wonen. Daarentegen kunnen grotere, stedelijke voorzieningen wel een bijdrage leveren aan een verbetering van het imago. Vooral de vestiging van cultuurvoorzieningen, zoals musea en theaters, en de kwaliteit en omvang van de binnenstad kan de status van een stad vergroten.

Kleinschalig in Rotterdam

De besproken uitkomsten zijn interessant referentiemateriaal voor een toetsing van gemeentelijk beleid, zoals dat van Rotterdam. Deze gemeente heeft zich onder aanvoering van Leefbaar Rotterdam in de afgelopen collegeperiode expliciet ten doel gesteld om meer mensen uit de midden- en hogere inkomenscategorie vast te houden of aan te trekken. Dit beleid is mede ingegeven door het grote aandeel lage inkomensgroepen in Rotterdam (zie tabel). In de gemeentelijke woonvisie *Wonen in Rotterdam* (2003) staat weliswaar dat de ambitie is om een aantrekkelijke woonstad voor iedereen te zijn, maar de focus ligt duidelijk op hoogopgeleiden met een hoger inkomen om de draagkracht van de stad te vergroten. De Economic Development Board Rotterdam (EDBR) zegt het in de *Economische Visie 2020* als volgt: “Vooral de beroepsbevolking wordt een steeds belangrijkere factor in het concurrerend vermogen van regio’s. (...). Om hoogopgeleiden en creatievelingen aan te trekken en te behouden, zijn investeringen in de *quality of life* immers onmisbaar. (4)” Verder is het belangrijk om studenten (“high-potentials”) na hun studie vast te houden. Om hoogopgeleiden vast te houden of aan te trekken heeft de gemeente er voor gekozen om het aanbod van (middel)dure woningen te vergroten. Rotterdam telt, net als andere grote steden, relatief veel sociale huurwoningen. Het bieden van een veilige, schone woonomgeving met goede schoolvoorzieningen is eveneens een aandachtspunt. De gemeente Rotterdam hecht ook veel belang aan voorzieningen, zoals winkels, horeca en bioscopen. Dit blijkt onder meer uit de *Horecanota Rotterdam 2002-2006* (2002). Horeca wordt hierin niet meer gezien als synoniem voor overlast, maar als middel om de stad attractiever te maken. Het horecabeleid is daarmee omgeslagen van een ‘nee, tenzij’ naar ‘ja, mits’. Voorts is de afgelopen decennia veel aandacht gekomen voor grootschalige voorzieningen met een meer regionale en nationale uitstraling. Het realiseren van een museumpark in Rotterdam in de jaren ‘90, met het Nederlands Architectuur Museum (NAI), de Kunsthal en Boymans van Beuningen, is daar een voorbeeld van. Ook clusters van voorzieningen, zoals beschreven in *Portfolio Vrijtijdslocaties Rotterdam 2005* (2004), en evenementen zoals de Red Bull Air Race, het Zomercarnaval en het Strand aan de Maas worden gebruikt om een imago te verwerven van een jonge, internationale stad

aan het water met een nuchtere, daadkrachtige mentaliteit. Recent is eveneens meer aandacht gekomen voor meer buurtgeoriënteerde voorzieningen. Initiatieven in die richting zijn Eetwijk in de Afrikaanderwijk, Deliplein in Katendrecht en de website www.lekkeruitopzuid.nl. Eetwijk Afrikaanderwijk wil een lint vormen van multiculturele eethuisjes met eerlijk en vers eten, waardoor het imago van de wijk kan verbeteren. Het Deliplein in Katendrecht is een soortgelijk project van kleine productiebedrijven, gecombineerd met restaurants, winkels en lunchrooms. De website www.lekkeruitopzuid.nl brengt het huidige aanbod aan restaurants en uitgaansgelegenheden in Rotterdam Zuid onder de aandacht.

Conclusie

De besproken onderzoeken tonen aan dat vermaak- en detailhandelsvoorzieningen inderdaad een rol kunnen spelen om hoogopgeleiden naar de stad te trekken en vast te houden. Waar voorheen vooral werkgelegenheid veel hoogopgeleiden aantrok, met als gevolg veel voorzieningen, wordt nu (ook) het omgekeerde benadrukt: voorzieningen trekken hoogopgeleiden aan en genereren daarmee werk. Buurtgerelateerde voorzieningen geven een buurt meer status. Bovendien kan een buurt hierdoor beter aansluiten bij de leefstijl van bepaalde groepen hoogopgeleide mensen. Studenten, hoogopgeleide vrouwen en mensen met een bovengemiddelde interesse in culturele voorzieningen zijn erg gecharmeerd van een voorzieningrijke omgeving. De afgelopen decennia concentreert Rotterdam zich vooral op grootschalige voorzieningen met een regionale aantrekkingskracht. Dit draagt bij aan een positief imago van de stad. Maar juist kleinschalige voorzieningen kunnen veel invloed hebben op de aantrekkingskracht van buurten. Juist dat soort voorzieningen zorgen ervoor dat mensen ook in de nabijheid ervan willen wonen. Het gebruik maken van grootschalige en regionale voorzieningen vereist niet dat men ook in de buurt ervan woont. Zoals gezegd, zijn juist hoogopgeleiden mobiel genoeg om daarvoor een uitstapje te ondernemen. Positief is daarom de recente aandacht voor buurtgerelateerde voorzieningen. Door de hoge kwaliteit van deze voorzieningen sluiten deze goed aan op de smaak van hoogopgeleiden. Andere wijken in Rotterdam zouden nog meer kunnen profiteren van een verbetering van het voorzieningenniveau. Daarbij is het wel belangrijk om te kijken naar de kenmerken van de wijk. De projecten lijken op dit moment erg aan de horeca gerelateerd. Een verbreding naar andere culturele vormen, zoals de door Richard Florida bepleite galeries en live muziek, zou een prima aanvulling zijn.

Literatuur

- Drooglever Fortuijn, J. (2000) 'Vrijetijd en woonplaatskeuze', R. Verhoef (red.) *Ruimte voor vrijetijd*, Utrecht, Van Gorcum
- Economische Visie 2020 (2005) Economic Development Board, Rotterdam
- Florida, R. (2001) *The Rise of the Creative Class*, New York, Basic Books

Rosenbrand, M. & Van der Voordt, Th. (2006), Kleinschalige voorzieningen voor hoogopgeleiden. *Rooilijn* (39) nr. 7, 396-401. ISSN 1380-2860.

Heins, S. en F. van Dam (2001) 'Stated preferences for rural housing in the Netherlands: absolute, trade-off or relative preferences' Paper voor de conferentie 'Housing Imaginations' of the Housing Studies Association, Cardiff, September.

Horecanota Rotterdam 2002-2006 (2002) Bestuursdienst Rotterdam, Rotterdam

Goudappel Coffeng en Intomart (2005) *Koopstromenonderzoek Randstad 2004*, Den Haag, Goudappel Coffeng

Land, M. van der (2003) *Vluchtige verbondenheid. Stedelijke bindingen van de Rotterdamse nieuwe middenklasse*, Rotterdam, Erasmus Universiteit

Marlet, G. A. en C. M. C. M. van Woerkens (2004) *Skills and Creativity in a Cross-section of Dutch Cities*, Rotterdam, Tsjalling C. Koopmans Research Institute.

Marlet, G. A. en C. M. C. M. van Woerkens (2005) *Tolerance, aesthetics, amenities or jobs? Dutch city attraction to the Creative Class*, Rotterdam, Tsjalling C. Koopmans Research Institute

Pacione, M. (2005) *Urban Geography*, London/New York, Routledge

Portfolio vrijetijdslocaties Rotterdam 2005 (2004) Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam, Rotterdam

Vijgen, J. en R. van Engelsdorp Gastelaars (1992) *Centrum, Stadsrand, Groeikern*, Amsterdam, Universiteit van Amsterdam

Wonen in Rotterdam (2003) Dienst Stedenbouw en Volkshuisvesting, Rotterdam

Marlies Rosenbrand was tot voor kort als promovenda verbonden aan de afdeling Real Estate & Housing van de Faculteit Bouwkunde aan de TU Delft. Momenteel werkt ze als onderzoeker/adviseur voor de Intelligence Group in Rotterdam.

Theo van der Voordt is werkzaam als universitair hoofddocent aan de afdeling Real Estate & Housing (later hernoemd tot Management in the Built Environment)

Tabel Achtergrondgegevens Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Nederland

	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht	<i>Nederland</i>
Aantal inwoners (1 jan 2005)	742.783	596.407	472.096	275.258	16.305.526
Percentage hoogopgeleiden (gemiddelde 2001-2003)	47,1	29,3	34,6	50,4	27,9
Werkloosheidspercentage (1 jan 2005)*	8,0	10,6	6,3	6,4	6,4
Percentage huishoudens met bijstandsuitkering (2003)	10,8	13,9	9,5	6,5	5,1
Percentage huishoudens met een besteedbaar inkomen van meer dan 35.600 Euro per jaar (2002)	14,2	12,6	16,2	18,3	20,0

* Werkloosheidspercentage is hier gedefinieerd als het percentage mensen tussen 18 en 65 jaar dat werkloos is en dat wil werken voor minimaal 12 uur.

Bron: CBS, www.statline.cbs.nl, 2005